

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
C-sarja N:o 11

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS 75 VUOTTA

Toimituskunta

Antti Suviranta

Esko Hoppu

Paavo Kekomäki

Mikko Kämäräinen

Juhani Wirilander

Toimittaja

HELSINKI 1973

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

75 VUOTTA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

ISBN 951-9068-24-4 (sid.)
ISBN 951-9068-25-2 (1/2 nahk.)
ISBN 978-951-855-876-0 (PDF)

Vammala 1973. Vammalan Kirjapaino Oy

Eero Routamo

Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta korvausperusteiden nojalla

1. Lähtökohtia

Huolimatta muutamien viime vuosien aikana tapahtuneesta myönteisestä kehityksestä voidaan vahingonkorvausoikeutta Suomessa pitää heikosti kehittyneenä sekä lainsäädännön että tutkimuksen osalta. Varsinaisen perussäännösten muodostaa edelleen RL:n 9 luku harvoine määräyksineen eikä vahingonkorvauksen erikoisoppikirjaa tai käsikirjaa ole. Skandinavian maihin nähden olemme sikäli jäljessä, että Tanskassa ja Ruotsissa on parikin ja Norjassa yksi laaja vahingonkorvauksen yleisteos.¹

Viime vuonna ilmestyi pari teosta, joissa kiinnitettiin huomiota vahingonkorvausoikeuden systematisointiin oikeustieteessä. Teoksessaan Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu kiinnittää *Kämäräinen* huomiota niihin eroihin, joita korvausoikeuttamme käsittelleiden kirjoittajien systematiikassa esiintyy.² *Taxell* toteaa Avtal och rättskydd-teoksensa vahingonkorvausta koskevan jaksonsa alussa jaottelun osalta: 'På basen av förekommande skiljaktigheter kan man indela ersättningsformerna på olika sätt. Någon vedertagen systematik finns inte'.³

Vuonna 1970 valmistui meillä lainvalmistelukunnan ehdotus vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi, josta laintarkastuskunta

¹ Tanskassa *Vinding A. Kruse Erstatningsretten* ja *Stig Jörgensen Erstatningsret*, Ruotsissa *Hj. Karlgren Skadeståndsrätt* ja *Jan Hellner Skadeståndsrätt* sekä Norjassa *Kristen Andersen Skadeforvoldelse og erstatning*. Etenkin Ruotsissa on myös suuri joukko monografioita.

² *Kämäräinen, Mikko*: Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu s. 2—3.

³ *Taxell, L. E.*: Avtal och rättskydd s. 252.

sittemmin antoi lausuntonsa.⁴ Ehdotus on samanlainen kuin Ruotsissa viime vuonna säädetty vahingonkorvauslaki (Skadeståndslagen 2.6.1972). Tällä hetkellä ei kuitenkaan ole tietoa siitä, johtaako ehdotus meillä lainsäädäntöön. Riippumatta siitä mihin ratkaisuun lainsäädännön osalta päädytään, on vahingonkorvusoikeuden systematiikan analyysi aiheellista vahingonkorvusoikeuden tieteellisen tutkimuksen kannalta. Käytännön ratkaisutoiminnassa näyttävät vahingonkorvausjutut suhteellisesta harvalukuisuudestaan huolimatta⁵ aiheuttavan vaikeuksia.

Seuraavassa on tarkoituksena tarkastella oikeustieteellisen systematisoinnin tavoitteita ja vaikutuksia yleensä ja sen jälkeen yrittää selvittää, millä tavoin eräät traditionaaliset korvusoikeutemme jaottelutavat näyttävät palvelevan niitä tavoitteita, joita voidaan pitää mielekkäinä. Koska olen teoksessani Liikennevahinko pyrkinyt selvittämään korvusoikeuden systematiikkaa siltä osin kuin se on rakennettavissa erilaisten *vahinkolajien* varaan,⁶ on tarkoituksena tässä keskittyä *korvausperusteiden* mukaan tapahtuvaan jaotteluun.

2. Oikeustieteen systematiikan tavoitteista yleensä

Oikeustieteen tehtävistä ja mahdollisuuksista on meillä viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana käyty vilkasta, osin kärkevääkin keskustelua. Eräänä näkemyksenä on siinä esitetty ajatuksia, jotka näyttävät perustuvan konstruktion ensin lainsäädäntö — siten oikeuskäytäntö — ja viimeksi tutkimus, joka saattaa sisältää yrityksiä lainsäätäjän työn jatkamiseksi tai olla arvovapaata käyttäytymisen selittämistä.⁷ Eri yhteyksissä olen suhtautunut tähän näkemykseen kielteisesti. Tapaturmavakuutuslain kehitystä ja soveltamista koskevissa tutkimuksissani olen yhä enemmän tullut vakuutuneeksi siitä, että em. konstruktion on yksinkertaistamisessaan virheellinen ja antaa väärän kuvan oikeustieteen tutkimuksen tosiasiallisesta funktiosta oikeusjärjestyksen kehittymisessä. Oikeuskäytäntö, tutkimus ja lainsäädäntö näyttävät saavan vaikutteita toisiltaan kai-

4. Lainvalmistelukunnan julkaisuja n:o 3, 1970, Laintarkastuskunnan lausunto n:o 3, 1971.

5. Raastuvanoikeuksien ja kihlakunnanoikeuksien tilastoista saa sen käsityksen, että siviiliasioista on vuosina 1955—69 noin 1,5—4 % ollut vahingonkorvausjuttuja. Suomen virallinen tilasto XXIII C: 88 taulu 4.

6. Ks. Routamo: Liikennevahinko s. 103.

7. Esim. Antti Kivivuori: Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys I s. 25—26.

kissa mahdollisissa järjestyksissä siten, että lainsäädäntö saattaa olla joskus primaarista, joskus tutkimuksen tai oikeuskäytännön antamista vaikutteista syntyvää jne.⁸ Pohjoismaiseen oikeustraditioon näyttää kuuluvan, että lainsäätäjän työn jatkaminen ja joskus jopa alullepano jää oikeuskäytännön ja oikeustieteen tehtäväksi. Oikeustieteen systematisoinnin tavoitteita ja vaikutuksia on sen vuoksi huolellisesti harkittava silloinkin, kun 'någon vedertagen systematik finns inte'.

Koko oikeusjärjestyksen päämääränä lienee tuottaa hyvää i. oikeata oikeutta yhteiskunnan jäsenille. Tuotteen kelvollisuutta ei voida mitata varsinaisesti objektiivisin mitoin, vaan annetun ratkaisun (lainsäädännös, oikeuden päätös, oikeustieteilijän ratkaisusuositus jne.) oikeellisuus koetaan oikeaksi sen arvomaailman avulla, joka meillä on muovaamassa oikeudenmukaisuuden elämyksiämme. Mitä suurempi joukko yhteiskunnan jäsenistä pitää ratkaisua oikeudenmukaisena, sitä lähemmäksi 'objektiivista' oikeaa ratkaisua lienee tultu. Käsityksen muodostaminen ratkaisusta edellyttää ensisijaisesti ymmärtämistä ja sen vuoksi oikeustieteen ongelmat ovat voimakkaasti sidoksissa kielen ongelmiin. Ymmärrämmekö ratkaisun sisällön ja perustelut?

Oikeustieteellä on kunnioitettavan pitkä ikä verrattuna moniin muihin tieteenaloihin. Sen vuoksi on ymmärrettävää, että sen kieli on pitkälle erikoistunut. Tämä on omiaan lisäämään ymmärtämisvaikeuksia. Lisäksi on otettava huomioon se, ettei oikeuskieli ainakaan toistaiseksi ole kehitettävissä merkitykseltään eksaktiksi ns. suljetuksi kieleksi. Tämän johdosta ymmärtämisvaikeudet lisääntyvät ja ymmärtäminen edellyttää sen vuoksi *koulutusta* — oikeuskielen sisältämän kulttuuriperinteen siirto on välttämätöntä. Ilman sitä ei oikeuskielen ymmärtämiskyky säily ja ratkaisujen ymmärtäminenkin loppuu. Edellytykset ratkaisujen kokemiseksi yksimielisesti 'oikeina' vähenevät silloin oleellisesti. Pelkästään lainsäädännön teknilliset vaatimukset käyvät ylivoimaisiksi, jos lakiin on sisällytettävä kaikkien käytettyjen erikoisilmaisujen merkitysten selitykset. Annetun yleisen ohjeen soveltaminen esiintyviin yksittäisiin tapauksiin vaikeutuu, ellei ohjeen soveltaja kykene laskeutumaan kielen yleistävältä abstraktiotasolta alemmille abstraktiotasoille.⁹ Millä tavoin tieteen

⁸ Ks. *Routamo*: Vastuu työtapaturmasta esim. s. 57, 136—138, 292 ja Tapaturman käsite työssä aiheutuneiden terveydellisten haittojen korvaamisjärjestelmissä, 1972 Tapaturmavakuutus s. 95—100, 125—129.

⁹ Vrt. *Routamo*: Sääntötutkimus oikeustieteen osana, 1967 LM 438—440.

systematiikka palvelee kulttuuriperinteen siirtoa = lisää koulutettavan ymmärtämismahdollisuutta?

Systematiikalla voidaan nähdä ainakin seuraavia vaikutuksia tiedon siirtämisessä:

1) Ongelmat jaottuvat osaongelmiksi. Näin voidaan nopeasti erottaa oleellinen epäoleellisesta ja keskittyä puhumaan eri vaiheissa samasta asiasta (esim. kantaja—vastaaja—ratkaisija tilanteessa),

2) Käytettävä kieli yhtenäistyy systematiikan edellyttämän terminologian oppimisessa. Ymmärrettävyys paranee.

3) Tietyn ongelmaryhmän piiriin syntyy helposti yleisiä periaatteita, joiden avulla päätöksenteko automatisoituu.¹⁰

4) Uusi tieto sijoittuu omaan 'lokeroonsa' ja on sen vuoksi helpommin säilytettävissä, omaksuttavissa ja siirrettävissä.

Näiden ajateltavissa olevien hyödyllisten tulosten valossa voidaan paljastaa myös eräitä systematisoinnin virheitä. Jos osaongelmiin jako tapahtuu erittäin suurella tarkkuudella, voidaan menettää mahdollisuus pääasioiden ja epäoleellisten seikkojen väliseen erotteluun. Jos luokittelun perusteena käytetään muita kuin reaaliseen ratkaisutoimintaan liittyviä seikkoja, ei luokittelu ohjaa osaongelmien mielekkääseen käsittelyyn. Tällaisia 'realistisia' tunnusmerkkejä voivat olla esim. määrätyn lainsäädännön sovellutusalaan kuuluminen, prosessuaalista menettelyä ja todistustaakkaa koskevat säännökset, kiinteät liittymäkohdat samoihin yhteiskunnan ilmiöihin ja muut seikat, joiden vuoksi tiettyyn ryhmään sijoitetuilla ongelmilla on *selvästi hahmottuva ja olennainen keskinäinen yhtäläisyys*. Ellei näin ole, jää systematiikka 'teoreettiseksi' sanan halventavassa merkityksessä.

Käytetyn kielen yhtenäisyys voidaan luoda vain kunnioittamalla riittävästi jo opittua kielenkäyttöä. Systematiikan muuttamisyritys, joka ei tuo oleellista edistystä asioiden hallintaan, ei ole ekonomista. Erään esimerkin määrätynasteisesta epäonnistumisesta tarjonnee molemmissa mainituissa suhteissa Rodhen tarjoama systematiikka teoksessa *Obligationsrätt*. Asioiden ryhmittelytapa siinä ei ole näyttänyt tarjoavan riittäviä etuja vanhempiin menettelyihin nähden ja on sen vuoksi jäänyt yleistymättä.

¹⁰ Automaattisesta päätöksenteosta esim. *Leo Törnqvist—Leif Nordberg: Päätätieteiden keskeisiä ongelmia* s. 16—17.

Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta

Kahden jälkimmäisen tavoitteen saavuttamiseksi olisi tarpeen, että luokittelu on mahdollisimman johdonmukainen. Ryhmittelyn tulisi perustua mahdollisimman pitkälle samaan luokitteluperusteeseen (esim. vahinkoluokittelumme poikkeaa tästä periaatteesta liikaa). Luokittelun tulisi myös palvella mahdollisimman laajaa aluetta esim. siten, että se on sama lain, materiaallisen oikeuden ja prosessuaalisen (joskus myös verotuksen) sääntöjen piirissä.

Luokittelulla voi olla myös suoranaisia haittavaikutuksia. Niistä voidaan mainita mm.:

- 1) Systematiikka sitoo ajattelua siten, että uusikin ilmiö pyritään väkisin sijoittamaan vanhaan luokitteluun.
- 2) Systematiikka vieroittaa todellisuudesta ja muodostuu helposti itsetarkoitukseksi.
- 3) Kielen erikoistuminen lisääntyy ja vaatii yhä enemmän erityistä koulutusta.
- 4) Käsitteet ovat harvoin sopivia kuvaamaan dynaamisia ilmiöitä, jotka oikeudellisissa riitatilanteissa ovat yleisempiä kuin staattiset tilat.

Havainnollisia esimerkkejä edellisistä voidaan oikeustieteen piiristä löytää useita. Esim. ilmiöiden 'luonteen' tutkiminen, pohdiskelu siitä onko joku sopimus tiettyä *tyyppiä* vai *sui generis*, ovat kahden ensiksi mainitun epäkohdan tuotteita. Epäluulot ja pelko oikeuslaitosta ja lakimiehiä kohtaan johtunevat usein ymmärtämisvaikeuksista.¹¹ Täsmällisyyteen pyrkiminen koetaan saivarteluna, koska erityiskieltä ei ymmärretä. Eräänä voimakkaana reaktiona kaavamaisista ratkaisutoimintaa vastaan voidaan pitää esim. court of law/equity -asetelmaa Englannin oikeuslaitoksessa ja välimiesmenettelyn yleistymistä liikemaailman riitoja ratkaistaessa.

Huolimatta niistä monista hyvistä puolista, joita oikeustieteen systematisointi tarjoaa, on tarvittaessa uskallettava siis luoda uutta. Kriittinen suhtautuminen on tarpeen, mutta sen ei tule yltää siihen kritiikkittömyyteen, jota kaiken olemassaolevan muuttamishalu edustaa.

¹¹ Mm. oikeussosiologiset tutkimukset näyttävät osoittavan, että tieto voimassa olevista normeista korreloi voimakkaasti oikeusjärjestyksen hyväksymisen kanssa. Ks. esim. Adam Podgorecki: Rättsmedvetandet i ljuset av empirisk forskning, 1972 JFT 345.

3. Vahingonkorvausoikeuden traditionaalisten jaottelujen tarkastelua

Korvausvelvollisuuden peruste?

Kun arvioidaan korvausvelvollisuuden perusteeseen pohjautuvaa vahingonkorvausoikeuden systematiikkaa, on aiheellista ehkä aluksi pyrkiä selvittämään, mitä yleensä tarkoitamme sillä, että korvausvelvollisuus perustuu määrättyyn seikkaan. Tämän ajattelun juuret osoittanee *Hellner* aivan oikein historiaan pohjautuviksi.¹² Vahingonkorvausoikeudella on kiinteät historialliset siteet rikosoikeuden sakkojärjestelmään, josta se vähitellen irtaantui omaksi, lähinnä culpa-ajatteluun perustuvaksi erilliseksi sanktiojärjestelmäksi. Korvausvelvollisuuden perusteiden tarkastelu oli 1800-luvulla sen vuoksi ensi sijassa oikeudenmukaisuusperiaatteiden etsintää; miksi oli oikein, että joku velvoitettiin korvaamaan toiselle aiheutunut vahinko. Oikeudenmukainen seuraamus *rikoksesta* oli rangaistus ja *syyllisyydestä vahinkoon* korvausvelvollisuus. Vahingonkorvausoikeuden irtaantuessa culpa-ajattelusta teknillisen kehityksen myötä löydettiin uusi oikeuttamisperuste, vaaran aiheuttajalle kuului *riski*. *Lundstedtin* mukana tuli oikeuttamisperusteeksi sittemmin yhteiskunnan hyöty ja *Strahlin* sekä *Ussingin* radikaalien ehdotusten mukana yksilön turvallisuuden tarve, josta yhteiskunnan tuli huolehtia. Missä määrin näihin oikeuttamisperusteisiin nojautuvat systematisoinnit ovat edelleen hyödyllisiä?

Vahingonkorvaus rikos- ja siviiliperusteella

Ensimmäisenä traditionaalisena jakona tarkastelen vastakkainasettelua rikos- ja siviiliperusteisen vahingonkorvauksen välillä. Missä määrin se on edelleen mielekäs ja jakaako se vahingonkorvauksen perusteet kahteen selvästi erillään pidettävään ryhmään? Ensi näkemältä näyttää jako selvältä sikäli, että joskus voidaan vahingon katsoa aiheutuneen rikoksesta ja toisaalta tunnemme useita korvausvastuun perusteita, jotka eivät toteuta rikoksen tunnusmerkkejä. Eri-tyisesti Suomen oikeudessa pitkään säilynyt selvä ero rikos- ja siviiliperusteella esitettyjen vaateiden erilaisesta prosessuaalisesta käsittelystä on antanut aiheen pitää nämä vastuulajit omissa ryhmis-

¹² Ks. Skadeståndsrätt s. 19—22.

Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta

sään. Eräissä erikoistilanteissa on raja kuitenkin oikeuskäytännössä hämärtynyt.¹³ Kun oikeudenkäymiskaaren 10 ja 14 lukua 14.1.1972 (Akok 21/1972) muutettiin siten, että rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta OK 14:8:n mukaan erikseen ajettuna käsitellään riita-asiana, mutta se voidaan ajaa myös rikosasian yhteydessä (ja kannetta 11 §:n mukaan jatkaa riita-asiana, jos todetaan, ettei syytteessä mainittu teko ole rikos) eivät puhtaasti prosessuaaliset syyt enää oikeuta vahingonkorvausperusteiden selvään jakoon otsikossa mainitulla tavalla.

Eräät loogisetkin syyt ovat omiaan herättämään epäilyjä jaon onnistuneisuuden suhteen. Eri kriminalisointitavat saavat epäilemään, että ei ole kovinkaan selkeää ajatella vahingon aina perustuvan rikokseen silloinkaan, kun jonkun rikoksen tunnusmerkistö toteutuu. Ovathan monet kriminalisoinnit nimenomaan sellaisia, että rikos perustuu vahinkoon (esim. RL 21:5, 35:1 ja 36:1) ts. vahingon sattuminen on rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen välttämättömä edellytys. Toisaalta taas eräät teot ovat rangaistavia riippumatta siitä onko vahinkoa aiheutunut (esim. varomattomuus liikenteessä), jolloin korvausvaatimuksen perustaminen rikokseen on selkeämpää, kun vahinkoa on aiheutettu *samalla* kun rikos on tehty. Joskus taas siviilioikeudelliset korvausperusteet ja rikosoikeudelliset määräykset peittävät toisensa selvästi (esim. korvausvaatimus tavaravirheestä KK 1:4:n 1 lauseen tai RL 36:1:n perusteella). Rikosoikeudellisen korvausvastuun tunnusmerkkinä voidaan kuitenkin pitää sitä, että vahinkoa aiheuttavan käyttäytymisen poikkeavuus voimassa olevista normeista todetaan *rangaistussäännösten* perusteella. Jos tämä otetaan luokittelun lähtökohdaksi, saadaan selvästi erotettava vastuuperusteen laji, jonka suhteen johtopäätökset on kuitenkin jätettävä seuraavan jakson loppuun.

Vahingonkorvaus sopimussuhteessa ja sen ulkopuolella

Varsinaiset vahingonkorvausta koskevat esitykset on yleensä rajoitettu koskemaan muuhun kuin sopimukseen perustuvaa korvausvelvollisuutta, joka puolestaan on liitetty sopimusoikeuden piiriin. Tätä erottelua on Pohjoismaissa viime aikoina jossain määrin vietoitettu; aloitteentekijänä lienee voimakkaimmin Bengtsson.¹⁴ Erot-

¹³ Ks. *Jorma S. Aalto*: Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalasta s. 76—80.

¹⁴ Ks. *Bertil Bengtsson*: Om ansvarsförsäkring inom kontaktsförhållanden 1.

telu on nyttemmin Ruotsissa menettänyt yhä merkitystään, kun vahingonkorvauslain henkilö- ja omaisuusvahinkoa koskevat määräykset ovat sekä sopimussuhteeseen että muihin tilanteisiin sovellettavia.¹⁵ Meilläkin voidaan osoittaa alueita, joilla kysymys sopimussuhteen olemassaolosta on merkityksetön korvausvastuulle (esim. jalankulijan ja maksusta kuljetettavan henkilön oikeus korvaukseen LiikVakL:n nojalla). Teoksessaan *Avtal och rättskydd* on *Taxell* kuitenkin 'elvyttänyt' sopimukseen perustuvan korvausvastuun erikoisluonteen kiinnittämällä huomiota juuri siihen, että käyttäytymisnormi, jonka loukkaamisesta korvausvastuu syntyy, määräytyy sopimusvastuussa juuri *sopimuksen* perusteella.¹⁶ Taxellin mukaan korvausvastuu *perustuu* sopimukseen ja sopimusrikkomus aktualisoi vastuun. Jos tätä lopputulosta verrataan edellisen jakson ajatuksiin rikosperusteisen vastuun oleellisimmasta tunnusmerkistä, voidaan todeta, että on päädytty *samanlaiseen* luokitteluperusteeseen. Mikäli tässä systematisointimenetelmässä halutaan loogisesti pysyä, on lopputuloksena se, että kahden kahtiajaon sijasta (rikosvastuu—siviilivastuu, sopimusvastuu—sopimuksen ulkoinen vastuu) päädytään kolmijakoon:

1. Rikosperusteinen vastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa kriminalisointisäännöksen asettaa käyttäytymisnormia.
2. Sopimusvastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa sopimuksen perusteella syntynyttä käyttäytymisnormia.
3. Muu korvausvastuu. Vastuun perusteena on vahingon aiheuttaminen teolla, joka loukkaa yleisen huolellisuusvelvollisuuden osoittamaa käyttäytymisnormia (tuottamusvastuu) tai muu peruste (useat eri vastuulajit kirjoitetun lain tai oikeuskäytännön perusteella).

Tuottamusvastuu — presumoitu vastuu — ankara vastuu

Myös otsikon mukaista kolmijakoa voidaan pitää vahingonkorvausoikeudessa traditionaalisena. Kun sitä verrataan edellisiin jaotteluperusteisiin, voidaan todeta, että systematisoinnin lähtökohdat ovat siinä erilaiset. Jaottelun reaaliset lähtökohdat ovat pitkälle prosessuaalisia. Jos vahingonkärsijä joutuu vetoamaan tuottamusvastuuseen, hänen on näytettävä toteen huolimattomuutta ilmentävä

¹⁵ Ks. *Hellner*: Skadeståndsrätt s. 38.

¹⁶ *Avtal och rättskydd* s. 257—258.

Vahingonkorvausoikeuden jaottelusta

teko tai laiminlyönti. Jos hänen oikeutensa korvaukseen perustuu presumoituun vastuuseen, on vastaajan osoitettava, ettei vahinko johdu hänen huolimattomuudestaan. Ankaran vastuun tilanteissa ei kysymys korvausvelvollisuudesta ratkea huolellisuutta koskevan todistelun perusteella, vaan joudutaan harkitsemaan onko vahinko seurannut tietystä tosiseikastosta kuten vaarallisesta toiminnasta, erilaisten kulkuneuvojen käyttämisestä jne. Ongelmaksi muodostuu silloin mm. tämän jaottelun sovittaminen yhteen edellä olevan kolmijaon kanssa.

Tällä jaolla ei ole merkitystä rikosvastuun piirissä. Teosta, jonka harkitaan tapahtuneen pikemminkin tapaturmasta kuin tuottamuksesta, ei rangaista, eikä ankara vastuu siis tule kysymykseen. Presumoitua rikosvastuuta saattanee esiintyä. Ainakin RVA:n 11 § olisi tuonut rikospresumtion, jos se olisi tullut aikoinaan lakiin tarkoitetussa muodossaan. Säännöshän oli tarkoitettu muotoon: 'Jos siitä, mikä näytetään entiseltä haltijalta viedyksi näpistämisen, varkauden, ryöstön tahi kiristämisen kautta, syntyy riita, ja jos se, jonka haltuun esine on joutunut, todistaa sen ottaneensa vastaan vilpittömässä mielessä, olkoon rangaistuksesta vapaa;...' ¹⁷ Yleensä rikosvastuu kuitenkin edellyttää tuottamusta (laajassa merkityksessä, joka käsittää myös tahallisuuden).

Sen sijaan sekä sopimusvastuun että muun korvausvastuun piirissä jako on merkittävä. Tosin Taxell on katsonut voivansa luopua jaosta tuottamusvastuu — presumoitu vastuu, mutta päätyy kuitenkin asiallisesti samaan jakoon termeillä direkt ja indirekt culpa. ¹⁸ Edellä esitetyt reaaliset luokittelunäkökohdat, joiden mukaan vastuun syntyminen perustuu prosessuaalisesti selvästi erilaiseen argumentointiin, tukevat kolmijaon käyttämistä luokitteluperusteena. Ilmeisesti luokittelu löytää paikkansa sekä sopimusvastuun että muun vahingonvastuun piirissä niiden sisäisenä jaotteluna.

Oman mielenkiintoisen ongelmansa muodostaa kysymys siitä, kuinka näillä vastuumuodoilla operoidaan eri vastuulajien piirissä. Oman lisänsä tähän keskusteluun tuo Taxell, joka on katsonut, että sopimusvastuun piirissä voidaan em. kolmijako käyttää parhaiten vapautumisperusteiden jaotteluna siten, että sopimusrikkomus sinänsä aktualisoi aina vastuun primaarisesti, mutta rikkonut osapuoli voi joskus vapautua vastuusta joko sen vuoksi, ettei korvausenvaattaja voi osoittaa tuottamusta (direkt culpa) tai että hän itse

¹⁷ Ks. tarkemmin *Routamo: Kaupanvastuu ja oikeudellinen virhe* s. 59—61.

¹⁸ *Avtal och rättsskydd* s. 278.

osoittaa noudattaneensa vaadittavaa huolellisuutta (indirekt culpa).¹⁹ Tämä uusi systematiikka näyttää Taxellin esityksessä menestyvän, mutta vaikealta näyttää sovittaa sitä muun kuin sopimusvastuun alueelle. Jos jaon käyttö näin muodostuu erilaiseksi eri vastuumuotojen piirissä, voidaan sen onnistuneisuus asettaa kyseenalaiseksi. Jos mainitun kolmijaon vastuuperusteita käytetään positiivisesti, voidaan tehdä seuraava ryhmittely:

Rikosvastuu	Sopimusvastuu	Muu korvausvastuu
Kanne riita-asiana	Tuottamuksen perusteella	Tuottamusperusteella
Kanne rikosasiana	Tuottamuspresumtion perusteella	Tuottamuspresumtion perusteella
	Ankaran vastuun perusteella	Ankaran vastuun perusteella

Vastuu itse aiheutetusta — vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta

Viimeisenä jaotteluperusteena otan tarkasteltavaksi kysymyksen vastuun sijoittamisesta systematiikkaan sen perusteella, onko kysymyksessä vastaajan itsensä aiheuttama vahinko vai vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta. Näin sen vuoksi, että kuten *Kämäräinen* on osoittanut, esiintyy oikeuskirjallisuudessamme eri tapoja tämän vastuun ryhmittelyssä lähinnä suhteessa tuottamus- ja ankaraan vastuuseen.²⁰

Teoksessaan Huoltajan tuottamusperusteinen korvausvastuu on *Kämäräinen* lukenut vastuun huollettavan tuottamuksesta ankaran vastuun piiriin lähinnä *Hakulisen* ja *Kivimäen—Ylöstalon* meillä noudattaman systematiikan mukaisesti ja samalla kiinnittänyt huomiota siihen, että allekirjoittanut on määritellyt ankaran vastuun suppeammin. Sekä *Taxell* että *Hellner* erottavat vastuun toisen tuottamuksesta omaksi vastuutyypikseen, joka vaatii erillisen käsittelyn.²¹

Ruotsin vahingonkorvauslaki ja meidän lakiehdotuksemme laajentavat olennaisesti työnantajan vastuuta työntekijän aiheuttamasta virheestä ja esillä olevan ongelman merkitys kasvaa silloin nykyisestään. Jos edellä selvitetyn kolmijaon tuottamusvastuu — presumoitu vastuu — ankara vastuu peruslähtökohdaksi katsotaan ne reaaliset erot, jotka ilmenevät huolellisuutta koskevan selvityksen tärkeydessä, vaikuttaa erillinen käsittely perustellulta. Kuten *Taxell* esittää, voidaan ajatella kahta vaihtoehtoa. Organisaatioketjussa on vastaa-

¹⁹ Avtal och rättsskydd s. 277—330.

²⁰ Vrt. alav. 2 kohdalla edellä.

²¹ Avtal och rättsskydd s. 330, Skadeståndsrätt s. 94.

jalla ankara vastuu vahingosta (esim. myyjällä hankinnan viivästymisen aiheuttamasta vahingosta ostajalle). Silloin ei ole tarpeen vedota siihen, että vahinko johtuu apulaisen tuottamuksesta.²² Jos toisaalta organisaatioketjussa vastaaja (esim. perhesuhteessa vanhemmat lasten aiheuttamasta vahingosta) vastaa vain silloin, kun vahinko on aiheutettu tuottamuksella, joudutaan samassa yhteydessä selvittämään sekä huolellisuuden astetta (lapsen, apulaisen ym. osalta) ja lisäksi se korvausperuste, jonka mukaan tuosta tuottamuksesta vastaa toinen henkilö, esim. työnantaja. Näin näyttää siltä, etteivät vastuutilanteet näissä tapauksissa sovi ankaran vastuun piiriin, koska myös tuottamuksen johdosta on esitettävä selvitystä, mutta pelkkä tuottamuvastuun mukainen menettely ei liioin tule kysymykseen. Tässä valossa Taxellin ja Hellnerin systematiikka tekee paremmin oikeutta näiden vastuutilanteiden omaleimaisuudelle.

4. Lopputoteamuksia

Edellä oleva esitys kattaa vastuuperusteisiin perustuvan jaotteen vain osittain. Erityisesti jää auki niiden vastuuperusteiden ryhmittely, jotka sijoittuvat sopimusvastuun ja rikosvastuun ulkopuolelle jäävään suureen ryhmään.

Systematiikan tason osalta voidaan sanoa, että tehdyt jaottelut on tässä suoritettu käyttämällä samanlaista perustetta kunkin luokittelun sisällä. Voidaan myös arvella, että luokittelu on tiettyyn mittaan saakka realistinen sikäli, että erot ryhmien välillä ovat todella käytännön ratkaisutilanteisiin vaikuttavia.

Vastuuperusteiden nojalla tapahtuvan selvittelyn haittana on sen staattisuus. Siinä ei oteta huomioon vahinkotapahtuman dynaamisuutta, joka ilmenee erilaisia vahinkoja sisältävinä tapahtumasarjoina, joiden osalta korvauspäätöksiä joudutaan antamaan tapahtumien ollessa edelleen muuttuvassa tilassa (esim. korvausta ansion menetyksestä jne). Erottelu on myös vaikeasti sovitettavissa yhteen syy-yhteyttä koskevien ja vahinkolajien luokittelusta seuraavien ongelmien kanssa. Pakollisten vakuutusten ja eräiden muiden korvausmuotojen johdosta syntyy myös suuri alue, joka on vain hankalasti liitettävissä traditionaaliseen vahingonkorvausoikeuteen ja joka nivoutuukin läheisemmin paljon puhuttuun suomalaisen sosiaaliturvan tilkkutäkkiin.

²² Avtal och rättsskydd s. 330.

Olavi Rytkölä

Virkavastuun toteuttaminen ja virkaero

Virkavelvollisuuksien asianmukaisen täyttämisen pakotteina on erityisen tärkeä merkitys niillä oikeusseuraamuksilla, jotka koituvat virkamiehelle virkavelvollisuuksien rikkomisesta. Puhuttaessa virkamiehen *virkavastuusta* tarkoitetaan yleensä juuri näitä seuraamuksia ja niiden voimaan saattamista. Hallintovirkamiehen virkavastuuta koskeva perussäännös sisältyy HM:n 93 §:n 1 momenttiin. Mainitun perustuslainkohdan mukaan, joka sisältää oikeusjärjestyksessämme vanhastaan voimassa olleen periaatteen, virkamies vastaa toimenpiteestä, johon hän on ryhtynyt tai jota hän kollegisen viraston jäsenenä on kannattanut. Myös esittelijä on vastuunalainen siitä, mitä hänen esittelystään on päätetty, ellei hän ole pöytäkirjaan lausunut eriävää mielipidettään. HM:n 93 §:n 2 momentti antaa vuorostaan jokaiselle, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin johdosta, oikeuden vaatia virkamiehen tuomittavaksi rangaistukseen ja korvaamaan aiheuttamansa vahingon tahi ilmoittaa virkamiehen pantavaksi syytteeseen niin kuin siitä laissa erikseen on säädetty. Virkamiehen oikeudellinen vastuunalaisuus käsittää, paitsi edellä mainitun mahdollisuuden rikossyytteen nostamiseen ja vahingonkorvauksen vaatimiseen, myös virkamiehen kurinpidollisen vastuunalaisuuden. Virkavelvollisuuksiensa vastaisesti toiminutta virkamiestä voidaan rangaista myös kurinpidollisesti. Virkamiehen virkavastuu käsittää näin ollen rikosoikeudellisen vastuun, kurinpidollisen vastuun ja vahingonkorvausvastuun. Jäljempänä tarkastellaan näitä eri vastuumuotoja virkarikokseen tai muuhun virkavirheeseen virkasuhteen kestäessä syyllistyneen, mutta ennen virkavastuun voimaan saattamista virkaeron pyytäneen tai sen saaneen virkamiehen osalta. Virkarikoksella tarkoitetaan tällöin virkavirhettä, josta on säädetty rikosoikeudellinen rangaistusseuraamus.